

Mellan Folkhemmet och Föregångslandet

-En studie i användandet och definitionen av svensk identitet
i den svenska rikspolitiken mellan 1976-2006

Adrian Taleny

Abstract

The purpose of this study is to give clarity on the use of Swedish identity and the definition of Swedish identity in the Swedish national political debate between 1976 – 2006. The study analyzes the electoral programs of the three biggest political parties of the period, namely Socialdemokraterna (The social democrats), Moderaterna (The conservative party) and Centerpartiet (The centre party). A fourth party is also analyzed, Sverigedemokraterna (The Sweden democrats), which due to its lack of political power on national policy, is enriching to the study in comparison to its result. The results show that the use of Swedish identity is increased over time, but with an exceptional increase between 1985 and 1994. The results also show that the three biggest parties have tended to enact more similar definitions of Swedish identity over time, thus creating a more universal definition of Swedish identity in the Swedish national political debate. This identity consists of certain values such as; Welfare, solidarity, equality, modernity, and environmental concern. Sverigedemokraterna defines Swedish identity in the form of a reactionary defensive identity, which is in opposition to the political establishment and its definition of Swedish identity.

Nyckelord: identitet, svensk, värderingar, valmanifest, valretorik, Socialdemokraterna, Moderaterna, Centerpartiet, Sverigedemokraterna, Sverige
Antal ord: 10000

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVK01
VT09
Handledare: Björn Badersten

Innehållsförteckning

1	Konsten att vara svensk.....	1
2	Vad är en identitet?.....	2
2.1	Att skapa en identitet	3
2.2	Identitetsskapandet i det moderna samhället	4
3	Metod & Material	8
4	Vad är Svenskhet?	10
4.1	Världens modernaste identitet?	10
4.2	Mellan Folkhemmet och Föregångslandet	12
4.2.1	Svenskhet för Socialdemokraterna	12
4.2.2	Svenskhet för Moderaterna.....	15
4.2.3	Centerpartiets svenskhet.....	17
4.2.4	Svenskhet enligt Sverigedemokraterna	18
4.3	Att se svenskheten i sin samtid - Diskussion.....	20
5	Sammanfattning	24
6	Referenser	25
6.1	Primärmaterial	25
6.2	Litteratur	25
	Bilaga 1: Identitetsladdade ord.....	27
	Figurer.....	28

1 Konsten att vara svensk

”Volvo är ju det svenskaste vi har. Nästan lika svenskt som spaghetti!”

Karin Pilsäters olyckliga, men komiska, formulering ramar på flera sätt in den svenska identitetens dimhöljda existens. Jag tror knappast att det finns någon annan företeelse i Sverige idag som är så fylld av paradoxer och motsättningar som den svenska identiteten och dess innebörd. Även om varje svensk medborgare tror sig ha en hyfsad uppfattning av ”vad som är svenskt” så är det ofta svårt att förklara varför man uppfattar vissa saker som svenska, men andra inte. I politiken får denna diskurs en mer praktisk skepnad, vari de politiska aktörerna kan dra nytta av hur vissa saker är ”svenska” medan andra inte är det, och således kunna använda detta som argument för sin sak. Men i dagens politiska klimat ser vi också hur missnöjespartier, genom att tala om svensk identitet och svenska värden på särpräglad nationalistiskt sätt, skördar stora framgångar i väljaropinionen. Sverigedemokraterna är kanske det senaste exemplet på detta, då partiet i december 2009 stöddes av 5,1 % av de svarande i Sifo:s mätning¹.

Detta väcker onekligen frågan om Sverigedemokraternas syn på ”svenskhet” kan ses som en möjlig förklaring på partiets framgångar i väljaropinionen den senaste tiden? Är det i sådana fall så att de stora etablerade riksdagspartierna således skiljer sig i sin syn på svenskhet gentemot Sverigedemokraterna och att detta då kan ses som en möjlig förklaring på deras bristande stöd i väljaropinionen? I detta arbete ämnar jag att i största möjliga mån försöka svara på just dessa frågor. För att kunna göra detta kommer jag inledningsvis behöva ta fram en god definition av vad identitet är. I egenskap av att vara en nationell identitet är svenskhet ett möjligt subjekt för allehanda identitetsteorier, som kan användas för att definiera och kategorisera formen och uttrycken för svenskhet och hur denna skapas av olika aktörer. Detta redovisas och diskuteras i kapitel 2.

Utifrån de definitioner av identitet som tas fram i det kapitlet, tas sedan fram ett analyschema för hur identitetsanspråk kan göras i politisk retorik. Detta analyschema kommer sedan att appliceras på valmanifesten från Socialdemokraterna, Moderaterna och Centerpartiet samt Sverigedemokraterna från åren 1976, 1985, 1994 och 2006. Hur detta görs redovisas i kapitel 3.

I det fjärde kapitlet redovisas resultaten av denna analys som också sätts också i jämförelse med tidigare forskning på området. Dessa resultat diskuteras sedan och jämförs även med de identitetsteorier som tagits fram i kapitel 2. Det hela sammanfattas sedan i det avslutande kapitlet.

¹ http://www.svd.se/nyheter/politik/egen-majoritet-for-de-rodgrona_3929433.svd

2 Vad är en identitet?

Inledningsvis skall jag poängtera att det absolut inte finns EN vetenskaplig definition av identitet, utan snarare en myriad av teorier och modeller som tillsammans bildar kluster av områden i vilket man kan säga att identiteten uppstår och verkar. För att underlätta begreppsdefinitionen är det därför nödvändigt att fastslå de kategorier av identitet som är vanligast förekommande i litteraturen om ämnet. Jag tänker för enkelhetens skull använda mig av Bhikhu Parekhs kategorisering, som jag känner är den mest konventionella och lättast applicerbara för min fortsatta analys. Parekh (2008 s.9) delade in den mänskliga identiteten i tre kategorier:

1. Den personliga identiteten – Den identitet som inte kan kopplas till andra människor, utan enbart till ens personliga erfarenheter, som ex. Uppfostran, religiös övertygelse (om än diskutabelt i vissa fall), eller sexualitet.
2. Den sociala identiteten – Den identitet som huvudsakligen kopplas till vår relation med andra människor eller grupper såsom ex. Nationalitet, kön, klass, politiskt engagemang etc...
3. Den samlade identiteten el. Mänskliga identiteten – Den identitet som går utöver den sociala och personliga, d.v.s. en slags ”meta-identitet” som reflekterar över ens roll i samvaron och drar moraliska och etiska riktlinjer för hur dessa identiteter skall hanteras och samverka (Parekh 2008 s.27).

Dessa tre menar han åskådliggör faktumet den att människan ingalunda har en enda identitet för alla sammanhang, tvärtom präglas människan av flera faktorer som i sig skapar våra identiteter. Samtidigt är dessa tre även osvikligt knutna till varandra, de kan inte förstås enskilt utan att jämföras.

Även om denna indelning är ”hyfsat” vedertagen, finns det ändå viss ontologisk kritik att föra mot den, synnerhet från dem (Cooley m.fl.) som menar att identitet inte kan existera utan ett helhetsperspektiv, d.v.s. ett samhälle (Skantze Mansnéus s.15). Just därför menar man att människans identitet skapas och formas av och genom samhället och att människan därför blir en integrerad del av samhället. Att studera mänsklig identitet är således att studera samhällets identitet enligt denna åskådning. Detta innebär dessutom att identitet inte blir en konkret statisk norm, utan snarare en process genom vilket människan tolkar och handlar gentemot socialt stimuli. Castells är en annan forskare som var inne på samma linje, då han argumenterade att identiteten är *”den process där mening skapas på basis av ett kulturellt attribut, eller beslätade uppsättningar av kulturella attribut, som får prioritet framför andra källor till mening”* (Castells 2000, s. 20). Detta innebär även att man definierar vad identiteten egentligen finns till för: att skapa mening med tillvaron, alltså hur och varför man skall förhålla sig till olika företeelser i samvaron. För att applicera detta på en västgöte som jag,

skulle det alltså betyda att saker som anses ”västgötska” (som att dra ”roliga” västgötahistorier eller att använda uttryck som ”la” eller ”gôr gôtt”) får ett egenvärde för mig, ett sätt för mig att hävda min identitet, min samhörighet till min omvärld.

2.1 Att skapa en identitet

Som vi nu fastslagit är identitet alltså inte en av naturen given gåva, något som vi människor föds med, utan snarare hur människan i interaktionen med samhället skapar värderingar och betydelse i sin samvaro. Men hur uppstår dessa värderingar, dessa betydelser som vi kallar identitet? För Parekhs kategorisering är enbart den sociala identiteten den identitet som påverkas av exogena faktorer utanför individens egna erfarenheter (Den personliga och samlade identiteten är ju mer beroende av individens egna erfarenheter). För oss innebär detta att den sociala identiteten är den mest intressanta, då denna är samhällsligt betingad och således påverkingsbar. Men var i samhället uppstår då dessa identiteter?

Inom socialpsykologin förklaras identitetsskapandet genom den sociala identitetsteori, vilken tar sin utgångspunkt i det mänskliga sinnet. Man menar att även om människan inte föds med en given identitet, så har människan ett grundläggande psykologiskt självkognitivt behov av att kategorisera sig själv och andra i sin omgivning, d.v.s. att skapa social identitet. Människan strävar därmed efter att få tillhöra vissa grupper, att få ta del av en grups gemenskap och sammanhållning och därmed kunna utnyttja de resurser som gruppen förfogar över. Grundläggande är alltså att individen skapar och formar sin identitet utefter gruppens premisser, men lika grundläggande är det för individen att skapa identiteter för andra människor, identiteter som individen inte delar. Man talar här om en slags kategorisering, något som benämns inom teorin som skapandet av ingrupp (eng. *Ingroup*) och utgrupp (eng. *outgroup*) där ingruppen starkt gynnas på utgruppens bekostnad. Detta kan ske genom skapandet av fördomar och stereotypisering av utgruppen inom ingruppen, men också genom skapande av ”positiva fördomar” om ingruppen. Samtidigt tenderar dessa grupper att homogeniseras i syfte att släta ut alla identitetsgrundade skillnader inom gruppen, som kön, ålder eller annan attribut, till förmån för de gemensamma värdena och den gemensamma identiteten. Samma process sker också för att homogenisera utgrupperna, som ett led i stereotypiseringen (Lödén, 2005, s.29-30). Ett viktigt element i social identitetsteori är individens självkategorisering i vilket individen, genom att använda sig av ingruppens kategorisering, definierar sig själv. Med andra ord använder sig individen av de värden och uppfattningar som gruppen skapat, för att definiera sig själv och sitt handlande. Samtidigt ligger det också i processens natur att individen differentierar sig från utgruppen, alltså definierar sig själv negativt- ”det här är inte jag” (Lödén, 2005, s. 31). Denna teori ger med andra ord stort utrymme för maktstrukturer inom ingruppen i vilket gemensamma värden och normer skapas.

Castells (2000) menade på ett liknande sätt att en social identitet skapas genom en social aktör. Vad som i begreppet social aktör ingår är dock ej specificerat, utan kan bestå i allt från filosofiska föreningar (ex. Göticismen – Götiska förbundet) till politiska partier eller religiösa samfund. Dessa aktörer skapar i sin tur en identitet genom att internalisera existerande dominerande institutioner och konstruerar ett egenvärde i dessa, man skapar således mening genom denna internalisering (Skantze Mansnéus, s. 21). Dessa institutioner kan vara av vitt skild natur, varav vissa återkommande har utvecklats till rent standardiserade ideologier, såsom geografi – nationalism, religion – fundamentalism, arbete/klass – socialism, ras – nazism etc..... Genom att skapa ”normer” eller schablonbilderna av hur dessa institutioner bör ge sig till kända, skapar aktörerna syfte med ett visst handlande genom symbolisk identifikation med identiteten. Dessa normer eller värden byggs sedan upp eller rättfärdigas genom olika ”byggstenar” vars syfte är att lyfta fram institutionerna och förhållande dem på olika sätt. Detta kan ske genom skapande av en gemensam historia, en gemensam geografi, en gemensam biologi eller en gemensam religiositet m.m..... Dessa byggstenar formas efter tidens sociala förutsättningar.

Castells var också noga med att påpeka identitetsskapandets politiska betydelse. Han menade att samtliga sociala identiteter skapas i förhållande till makten, beroende på hur interaktionen däremellan ser ut. Castells definierade tre olika typer av identitetskategorier utifrån detta:

1. Den legitimerande identiteten; en identitet som skapas runt makten i syfte att upprätthålla den, legitimera den och rationalisera den. Först och främst skapas den av ledande sociala aktörer eller institutioner i samhället, även om denna även vanligtvis är djupt rotad i, och kanske rent av upphovet till, civilsamhället. Grundläggande i den legitimerande identiteten är dock just det demokratiska inslaget som tillåter civilsamhället att välja nya makthavare. Castells menar att ex. nationalism är en vanlig form av legitimerande identitet.
2. Motståndsidentiteten, den form av identitet som skapas genom en upplevd känsla av förtryck från överheten. Genom att visa på hur en specifik institution utarmas eller negligeras av makthavarna skapar man istället värden omkring dessa institutioner och bygger gemenskap utifrån dessa som en form av motstånd till makten, ett ”vi och dom” scenario. Vanliga former av detta kan vara etnisk nationalism, religiös fundamentalism m.m.....
3. Projektidentiteten, en identitet som skapas av aktörer som syftar till att åstadkomma någon form av social förändring. Projektidentiteten innebär därför ofta en omdefinition av redan existerande identiteter, för att betona dess betydelse i samhället och utveckla dess funktion. Exempel på detta kan vara feminismen, eller HBT-rörelsen. (Skantze Mansnéus, s.21)

2.2 Identitetsskapandet i det moderna samhället

Som vi har sett sker identitetsskapandet utifrån flera olika faktorer beroende på vem du är. Det finns dock variabler i identitetsskapandet som är gemensamma för

många människor d.v.s. olika grupper av människor, indelade i ex. geografisk härkomst, kön, språk, hudfärg, klass, yrke etc.... Dessa variabler gör sin största inverkan på den sociala identiteten, d.v.s. den identitet vi skapar i förhållande till andra människor. Utan tvekan är just denna typ av identitet den som blivit mest undersökt inom samhällsvetenskapen, just därför att den oftast skapas av just samhället, eller ur ett annat perspektiv; kanske t.o.m. utgör det vi kallar samhälle.

Med detta klart för oss är det därför också nödvändigt för oss att konstatera att samhällets förändring således också innebär den sociala identitetens förändring. Därmed är det ett faktum att vår sociala identitet kan förändras, den är ingalunda konstant eller evig utan kan ändras beroende på hur din omvärld ser ut och hur dess värden och perspektiv ter sig.

Med denna utgångspunkt har mycket av forskningen på området tagit sin start ifrån och ett flertal teorier skapats genom. Samhällets förändring har således alltid varit ett intressant forskningsunderlag för forskningen och i synnerhet de stora förändringar som moderniseringen (i form av industrialisering, urbanisering, medialisering och globalisering o.s.v.) har skapat. Durkheim (1997) vände sig till 1800-talets industrialisering, vari han såg hur förutsättningarna för identitetsskapandet förändrades i grunden. Han menade att skillnaden mellan det tidigare jordbrukssamhället och det nya industrisamhället låg i människornas roll i de samma. I jordbrukssamhället var alla människor i samhället likvärdiga, i den mån de utförde samma arbete. Detta innebar att alla människor hade samma arbetsuppgifter, samma ansvar och samma kunskaper i det arbete som utfördes. Det fanns därför inget utrymme för individen att skapa sin egen identitet eftersom den kollektiva identiteten var så viktig för att upprätthålla jordbrukssamhället. Durkheim kallade denna företeelse för mekanisk solidaritet.

I det industrialiserade samhället däremot präglas samvaron av arbetsindelning, vilket alltså innebär att varje individ ansvarade för sin del i arbetet. För att kunna producera en skjorta behövde man olika arbetare för att klippa fåret, karda ull, spinna tråd, väva tyget, klippa det, sy ihop det och transportera det. Industrialiseringen innebar att alla dessa uppgifter fördelades mellan människorna, vilket innebar att dessa gavs möjlighet till specialisering. Detta gav upphov till ett gemensamt beroende, alla var beroende av att alla skötte sin del i produktionskedjan för att samhället skulle kunna upprätthållas. Detta kallade Durkheim för organisk solidaritet. De tydliga skiljelinjerna mellan dessa två solidariteter är i första hand människornas förmåga att utveckla sin "egen" identitet, d.v.s. att välja vem man vill vara. I jordbrukssamhället kunde man upprätthålla sin samvaro endast genom att alla verkligen satt i samma båt, alla hade samma ansvar för att se till att maten hamnade på bordet. Alla former av självförverkligande och individualisering var ett avsteg från samhället (se ex. Jantelagen), medan industrialisering tvärtom uppmuntrade till individualisering och självbejakande. Samtidigt kan dessa två solidariteter vara ständigt återkommande även i andra sammanhang, Durkheim definierar:

"The former type [mekanisk] is only possible in so far as the individual personality is absorbed into the collective personality; the latter [organisk] is only possible if each one of

us has a sphere of action that is peculiarly our own, and consequently a personality" (Durkheim, 1997, s. 85).

Durkheims resonemang kan således ses applicerbart även på andra företeelser i samhället, som ex. i lagidrott eller inom politiska partier.

Men även urbaniseringen har analyserats och teoretiserats inom identitetsforskningen. Simmel menade, tvärt emot Durkheim, att storstadens industrialiserade natur med arbetsfördelningen i centrum, har lett till att individens identitet "äts upp" av arbetets konformitet eller som Mansnérus uttrycker det: "[att] reduceras till en kugge i en stor organisation" (Skantze Mansnérus, s.10). Samtidigt innebar storstaden också en ny möjlighet för individen att lämna den konforma arbetsidentiteten som en reaktion på densamma och istället närma sig det utbud av andra samhörigheter som storstaden har att erbjuda, ex. idrottsföreningar, politiska eller kulturella sammanslutningar m.m. Samtidigt menar Simmel även att individen i sitt identitetssökande också utvecklar sitt eget jag, eller det som Parekh betecknar "den samlade identiteten". Detta innebär att individen således skapar ett förhållningssätt till sig själv och de roller man besitter i olika sammanhang (Andersson 1978).

Castells däremot såg snarare farorna än möjligheterna i det nya samhället. Han menar att den utpräglade individualiseringen i det moderna samhällets identitetsskapande också leder till en polarisering, där aktörer som motsätter sig det nya individuella identitetsskapandet söker sig utanför civilsamhällets normer och skapar egna autonoma kollektiva identiteter utifrån egna, ifrån civilsamhället skilda, logiker. Detta menar Castells är ett resultat av det han benämner som "det globala nätverkssamhällets" d.v.s. det globaliserade samhällets egen logik som genomsyrar alla sidor av civilsamhället på ett sådant påträngande sätt att det enda sättet att komma ifrån denna logik är att helt skapa sin egen utanför "nätverken". Dessa logiker följer helt egna regler, normer och värderingar baserade på olika identitetskonstruktioner utifrån olika kulturella attributer. Därmed läggs också stor vikt vid att skapa specifika samhällliga institutioner utifrån dessa logiker i syfte att konkretisera identiteten och därmed kunna exkludera "oönskade grupper" som inte tillhör "oss:et" utan "dom:et" (Necovska, s.19).

Dessa identiteter är särpräglade reaktionära motståndsidentiteter vars uttalade syfte är att bryta mot ett självupplevt maktförtryck. Man tar tydligt avstånd från de rådande sociala normerna (se legitimerande identitet), och vänder sig istället inåt till särskilda kärnvärden och symboler såsom familjen, religionen och nationen (Necovska, s. 21). På samma sätt vänder dem sig mot alla processer som man ser som hotande mot dessa värden, i synnerhet moderniseringen och globaliseringen, vilket föranleder detta till att benämnas som en typisk antimodernistisk rörelse. Man vänder sig också emot de processer som vill integrera eller rent av radera de rådande definitioner som görs av de värderingar som aktörerna vill värna. Det hela kan alltså ses som en reaktion mot postmodernismen och dess strävan i att ifrågasätta och pröva omvärlden. Castells menar att denna form av reaktionär identitet är ett sätt för människor att skapa trygghet i en föränderlig värld, något som globaliseringen i högsta grad är ett kvitto på. (Skantze Mansnérus, s.21).

Problemen som dock uppstår i denna process är påtagliga. Castells var noga med att påpeka att denna form av motståndsidentitet bidrar till att förstärka gränser mellan olika grupper i samhället, vilket i sin tur leder till fragmentisering och djupare motsättningar mellan människor/grupper. Necovska tar upp frågan om man då i sådana fall överhuvudtaget längre kan prata om ett samhälle eller snarare om ett kluster av autonoma gemenskaper.

Ur ett politiskt perspektiv innebär detta att det som Castells benämner som den legitimerande identiteten förlorar förankring i civilsamhället i takt med globaliseringens polariserande inverkan. Även statens ökande beroende av globaliseringens ekonomiska processer leder till minskad statlig kontroll över välfärden och andra statliga ansvar, vilket ytterligare försvagar den civilsamhälleliga förankringen. Detta leder till att staten måste hitta eller på nytt konstruera en kollektiv gemensam identitet för att kunna återupprätta en legitimerande identitet, något som kan marginalisera andra identiteter eller dess värderingar (Necovska, s.20) något som i sin tur skapar en ytterligare polarisering i samhället. Castells hänvisar till antalet etniska, nationalistiska och religiösa strömningar som influerat statsbyggandet på senare tid.

Samtidigt kan man tydligt se ett centrum-periferiförhållande i dessa polariseringar, där centrum betecknas som flödesrummet, alltså platser med hög maktkoncentration, hög teknisk utveckling och hög kunskapsackumulering d.v.s: storstäderna, medan periferin betecknas som motsatsen, d.v.s. landsbygden. Necovska menar att den elit som bebor flödesrummet (centrum) tenderar att ta till sig högst individuella identiteter, närmast identitetslösa, medan människor utanför flödesrummet tenderar att i sin opposition ta till sig kollektiva identiteter (Necovska, s.21). I en situation där man dessutom upplever omvälvande sociala förändringar såsom i globaliseringens fotspår, uppstår lätt en upplevd utsatthet bland dem som inte tar del av det globala flödet och således inte heller besitter kunskap om eller förståelse för dessa processer. Denna utsatthet förstärks sedermera av det samhälleliga upplösandet av traditionella värden som tidigare varit begripliga för dessa individer, vilket leder till en upplevd maktlöshet att kontrollera vissa processer som istället nu upplevs kontrolleras utifrån. Detta "utifrån" blir till något okänt och främmande där den globala ekonomins irrationalitet styr, tillsynes utan mänsklig kontroll. Detta skulle i sin tur leda till att maktens fokus lämnar individen och ideologierna till förmån för ekonomin och byråkratiska strukturer (Necovska, s.34).

3 Metod & Material

Hur undersöker man då identitet och identitetsskapande? Detta är ju givetvis ett dilemma, något som man som forskare måste ha en ödmjuk ställning gentemot. Först bör man kanske fråga sig vad som går att få vetskap om; identitetens epistemologiska egenskaper. Utifrån de teorier som jag ovan redogjort, framgår att sociala identiteter tenderar omsluta sig själva runt vissa kärnvärderingar, vissa institutioner och vissa stereotyper. Genom att finna dessa värden och normer kan man så därför skapa sig en någorlunda klar bild över identiteten. Samtidigt så kan man genom att studera hur man sedan använder dessa värden också få en klar bild över hur dem förändras över tid, hur förändrade förutsättning i omvärlden spelar in på identiteten och dess kärnvärden. Dock så behöver man ju dock alltid ha en kritisk hållning gentemot dessa antaganden. Ett tydligt problem i att försöka kartlägga en identitet utifrån dessa antaganden är givetvis att det är en högst normativ utgångspunkt som skiljer sig från hur identiteten ter sig rent praktiskt i handling och sätt. En mer empirisk hållning skulle dock begränsa arbetets validitet anser jag då man lätt kan missta en handling som en del av ex. en social identitet, medan den emellertid kan vara ett resultat av en annan ex. personlig identitet. För att tala vetenskapligt kan alltså äpplen ibland se ut som päron även om de inte är det. Just därför väljer jag att fokusera på ämnet utifrån ett normativt perspektiv.

Metodologiskt antar jag undersökningen genom att analysera valmanifesten från de tre stora politiska partierna i rikspolitiken mellan 1976-2006. Utöver dessa kommer även Sverigedemokraternas valmanifest från 2006 att undersökas. Varför då dessa partier? I huvudsak tar jag min utgångspunkt ifrån Castells uppfattning om att identitetsskapandet sker genom olika samhällsliga aktörer, samt att den legitimerande identiteten skapas av aktörer med politisk makt. Således är det intressantast att undersöka de aktörer i Sverige med mest makt att skapa identitet; i detta fall Socialdemokraterna (S) Moderaterna (M) och Centerpartiet (C) som överlag varit de största partierna under den undersökta perioden. Alla tre har dessutom varit i regering eller som ledande oppositionsparti någon gång under perioden. Sverigedemokraterna (Sd) tas också med för att berika arbetets validitet med en politisk aktör som hittills saknat politisk makt på riksnivå. De utvalda valmanifesten kommer från åren 1976, 1985, 1994 & 2006, d.v.s. ett varje decennium, vilket kan garantera att de politiska och sociala förutsättningarna är olika vid varje undersökt tillfälle. Undersökningen har sedan gått tillväga genom att varje manifest analyserats utifrån ett närmast diskursanalytiskt sätt. Jag har i texten tagit fram de stycken/meningar i vilket ord eller hänvisningar till svensk identitet görs, för att sedan undersöka vilka värden man för fram häri. Detta material kan ex. vara i form av konstateranden såsom: ”Sverige är en välfärdsstat”. Detta tolkas som en träff i materialet, där Sverige är det identitetsladdade ordet och välfärdsstat är värdet. De kan också ta form av löften:

”Sverige ska kämpa för de mänskliga rättigheterna i världen” där Sverige är det identitetsladdade ordet och *mänskliga rättigheter* värdet. De ord som jag benämner som ”identitetsladdade ord” redovisas i sin helhet i Bilaga 1. Utifrån användningen av dessa ord har jag sedan försökt skapa en helhetsbild av manifestets identitetsskapande syftning. Dessa resultat har sedan sammanställts i sammanfattningar och redovisas i följande kapitel. Utöver detta har också kvantitativa data av varje manifest sammanställts, som består av antalet användanden av identitetsladdade ord. Dessa data redovisas i figur 1 & 3. Till detta tillkommer även data över storleken på valmanifesten i antal ord, vilket redovisas i figur 2. Dessa data syftar till att komplettera de mer kvalitativa textanalytiska data som tagits fram tidigare, för att få ett mer visuellt helhetsintryck.

4 Vad är Svenskhet?

Inledningsvis bör kanske sägas att vi alla har en viss uppfattning om vad svenskhet innebär – och vad den inte innebär. Att definiera sig som svensk är därför inte så svårt, eftersom det finns mycket få egenskaper som är allmänt vedertagna som genuint svenska. Dock finns det ju onekligen stereotyper av hur en svensk ser ut och betar sig, även om det är ytterst få som skulle gå så långt som att säga en riktig svensk måste vara blond, blåögd, klädd i folkdräkt från Dalarna och hetandes Inga... Ändå är stereotyper ett vanligt förekommande sätt för en social grupp att finna gemenskap (Petersson, 2007, s.11-12). Dock så ser nog dem flesta svenskar idag den ovan beskrivna ”idealtypen” som en typisk utländsk stereotypisering av oss svenskar, något som vi själva inte nödvändigtvis behöver förhålla oss till. Snarare så är ju svenskhet en nationell identitet, något som förenar de som bor i landet Sverige. Och som nationell identitet är det också en social identitet som formas utifrån gemensamma förutsättningar av olika aktörer. Som social identitet innehåller den också gemensamma värderingar, honnörsord, normer och kärnvärden, som tillsammans legitimerar olika former av handlingar. Dessa värden utgör med andra ord innehållet av vad som är svenskhet och ligger till mall för vad som kan kallas svenskt, vad som kan betecknas som passande i det svenska samhället och som legitimerar svenska handlingar.

I det följande avsnittet ämnar jag att försöka klargöra vilka dessa värden är och hur de används i politiska syften.

4.1 Världens modernaste identitet?

Avdelningsrubriken kan tyckas lite utmanande, men för att beskriva den svenska mentaliteten i praktiken fyller den gott och väl sitt syfte. Svenskhet är onekligen ett kontroversiellt ämne, vilket har lett till en genomgående brist på sentida vetenskapligt material i frågan. De senaste 10 åren har dock ämnet kommit att bli mer aktuellt, bland annat i populärvetenskapen där bl.a. Fredrik Lindström i sin programserie från 2006 ”Världens modernaste land” botaniserar friskt i svenskt beteende och mentalitet. Lindström var ingalunda den första att prata om Sverige och svenskhet som ”modern”, Åke Daun presenterade redan 1998 i sin bok ”svensk mentalitet”, värdet ”svensk modernitet” och ett ”modernt Sverige”. Även om Daun, såsom den etnolog han är, inte vill tillskriva svenskhet som en exakt definierad identitet med specifika och absoluta kärnvärden, såg han ändå att svenskhet ofta sammankopplades med en föreställning om ”modernitet, att vara

delaktig i det moderna Sverige, av det avancerade, högt utvecklade, rationellt organiserade, med rättvisa och social omsorg som ledande principer”.

Daun påpekar dock att dessa föreställningar i mångt och mycket lett till en form av arrogans bland svenskarna, då man tenderar att i motsats till detta se andra länder (utomnordiska länder i huvudsak) att således vara mindre moderna och därmed underlägsna det svenska samhället. Denna hållning är också ett resultat av maktens inflytande, nästan uteslutande av socialdemokratiskt inflytande, som tagit tillvara på den ekonomiska och sociala utveckling som Sverige upplevde under ledning av socialdemokratin från andra världskriget och framåt. Därmed menar Daun att sociala reformer och jämställdhet blivit egenvärden i den svenska identiteten och kanske främst i den svenska politiken.

Medan moderniteten blivit det dominerande värdet, har det svenska kulturarvet kommit att hamna utanför och ses istället som berikande komplement till moderniteten. Detta innebär att traditioner och sedvänjor gått från att vara viktiga institutioner till att vara pittoreska och gemytliga sammankomster utan djupare betydelse. Företeelser såsom religion och kärnfamilj får därmed stiga åt sidan för det som kan anses som modernt, såsom sekularisering och singelliv och oberoende. Rationalitet, vetenskaplighet och humanism är istället ledorden för det svenska samhället och därmed för vår normativa grundsyn på vad som är ett ”gott samhälle” (Amsenius, 2009, s. 6-7).

Daun:s kärnvärden återkommer även i andra undersökningar, bl.a. hos Amsenius (2009) vari hon finner att svenska medier i synnerhet talar om svenskhet som ”*jämställt, fritt, modernt, liberalt, demokratiskt, rationellt, fredligt, sekulariserat, solidariskt, humanistiskt, tolerant och självständigt*” (Amsenius, 2009, s. 40). Hennes fokus var dock inriktat på diskursen om integration i medierna och hur man där skiljer på svenskar och invandrare. Dock bör kanske hennes resultat problematiseras för att kunna användas som en definition på svenskhet; eftersom hennes analys först och främst hanterade hur invandrare beskrivs i medierna så belyses svenskhet oftast bara indirekt (som motsats till definitionen av invandrare) något som kan vara missledande då de flesta invandrare hör till islamiska kulturer med sina unika värden. Hade diskursen istället fokuserat på västländer, kristna länder eller industrialiserade länder må hända att definitionen av svenskhet hade blivit annorlunda. Dock står klart att svenskhet har vissa kärnvärden, men också att den i allmänhet är inkluderande – må hända ett resultat av modernitetens öppenhet. Också andra definitioner än specifika värden belyses studien – som exempelvis att dricka mellanmjölk och fira Lucia, något som kan ses som handlingar som i sig ges ett värde genom att den betecknas som ”svensk” (Amsenius, 2009, s. 40). Ett annat intressant resultat i studien är hur Amsenius ser en förändring över tid hur begrepps användningen sett ut. 1998 användes begreppen invandrare och svenskar på ett mer allmänt och oproblematiserat sätt och dessutom gjordes hänvisningar till en specifik svensk ”kärnkultur”, något som 10 år senare upphört för att istället ersättas av ett mer problematiserat och eftertänksamt begrepps användande. Samtidigt märks en tydlig polarisering inom diskursen, där delade meningar råder om vilka skillnaderna är och hur de ska bemötas (Amsenius, 2009, s. 41)

4.2 Mellan Folkhemmet och Föregångslandet

Vi har nu sett hur man i svensk media förmedlat bilden av svensk identitet som något modernt, jämställt och inkluderande, något som står upp emot allt gammalt och istället omfamnar det nya, det rättvisa, det rationella och solidariska. Vi har också sett hur etnologen Åke Daun härledde dessa värden till det långvariga socialdemokratiska maktinnehavandet och den ekonomiska utvecklingen i Sverige under efterkrigstiden. Samtidigt har vi sett att socialt identitetskapande behöver starka aktörer, i synnerhet politiska sådana för att legitimera sitt styre och skapa ett större väljarunderlag. Enligt Castells borde också globaliseringen inverkat kraftigt på maktavarnas skapande av legitimerande identitet, efterhand att globaliseringen försvårar den statliga kontrollen över ekonomin vilket gör statens tidigare legitimitet ifrågasatt. Enligt Castells vore en ökad nationalistisk prägel att förvänta i takt med globaliseringens verkan.

I detta avsnitt ämnar jag att klargöra för huruvida man faktiskt kan se en förändring övertid mellan de tre dominerande politiska partierna S, M & C (samt Sd) i svensk rikspolitik mellan åren 1976-2006 i frågan om användandet av svenskhet och de värden man lägger i begreppet ”svenskhhet”.

4.2.1 Svenskhhet för Socialdemokraterna

Mellan 1976-2006 satt Socialdemokraterna i regeringsställning i sammanlagt 21 år och innan dess nästan 40 år utan uppehåll. Som regeringsparti i dryga 60 år har man alltså haft de bästa förutsättningarna för att påverka den svenska identiteten. Samtidigt har socialdemokratin också länge mer eller mindre varit synonymt med makten och blivit den norm gentemot vilken övriga partier förhåller sig. Därför har socialdemokraternas retorik i de undersökta valmanifesten kommit att inrikta sig på att just legitimera partiets förda politik utifrån olika grundläggande värderingar och även illegitimera andra partiers förda politik genom att hävda brott mot dessa värderingar.

Med denna utgångspunkt framstår de fyra undersökta socialdemokratiska valmanifesten som ögonblicksbilder över svensk politik, var och en under sitt decennium. Dock märker man ett antal avgörande förändringar över tid mellan de fyra, i synnerhet vad gäller synen på Sverige som nation och som gemenskap d.v.s. identitet. Det tidigaste materialet är valmanifestet från 1976 som skrevs i en situation där S hade suttit i regeringsställning i nästan 40 år utan uppehåll. Valmanifestet skrevs också i en period av ekonomisk kris vilket gör att det präglas nästan enbart av aktuella sakfrågor och stundtals även av påhopp på oppositionen. Återkommande är givetvis det legitimerande, man visar på vad man har åstadkommit och lyfter fram det som gott och riktigt. Ideologin är alltså central, då man tydligt hänvisar sina kopplingar till fackrörelsen och sitt motstånd till näringslivet. Dock använder man identitetsladdade ord mycket sparsamt, man

använder ofta staten eller samhället synonymt med sig själva, något man antagligen såg sig berättigade av att göra efter 40 år vid makten:

”Samhällets åtgärder för utbildning, sjukvård, omvårdnad av gamla, utbyggnad av barnomsorg och stöd åt handikappade samt annan angelägen service har ökat människornas trygghet.”

Dock använder man begreppet Sverige nästan uteslutande som geografisk enhet, helt utan värdeanknytningar. Sverige nämns två gånger i texten – minst antal gånger i hela det undersökta materialet.

Valmanifestet från 1985 bjuder på partiets verkliga syn på svenskhet, vari svenskhet och svenska värden verkligen lyfts fram och lovordas. Välfärden, välfärdssystemet och välfärdssamhället lyfts nu fram som det genuint svenska, samtidigt som man tidigt gör klart att den borgliga politiken är den direkta motsatsen, d.v.s. ”osvenskt”:

”ÅRETS VAL är ett val mellan det svenska välfärdssamhället och moderaternas systemskifte”

Det står också klart att användandet av ord som svensk/svenska oftast just följs av välfärdssamhälle, vilket ytterligare förstärker detta som ett uteslutande svenskt system. Samtidigt passar man på att förklara att socialdemokratin är det genuint svenska, det som det svenska folket egentligen vill ha:

”Socialdemokratin syn på välfärdssamhället stämmer överens med uppfattningen hos en stor majoritet av det svenska folket”

Därmed lägger man också mycket värderingar i vad Sverige och svensk innebär. Detta märks allra tydligast i utrikespolitiken, där svenska värderingar såsom jämlikhet och mänskliga rättigheter förklaras vara Sveriges gåva till omvärlden. Man passar även på att konstatera hur bra Sverige är i jämförelse med andra länder;

”Samtidigt förs i många länder en politik som ökar otryggheten och den sociala oron. Inför en hotfull framtid krävs det av oss att kunna fullfölja en lyckosam politik inom landet ...”

Detta kan ytterligare ses som ett led i att skapa legitimitet för sitt styre och även befästa Sverige som ett unikt land d.v.s. att differentiera oss från de andra. Sverige används i övrigt mer som ett gemenskapsbegrepp än som en stat eller geografiskt område, man talar ex. om att *”leda Sverige”* och att *”Sverige är på rätt väg”*. Man använder också uttryck som *”Vårt land”* med syftning på vårt som i *”vi svenskar”* och inte som *”vi socialdemokrater”*. Sammanlagt används identitetsladdade begrepp 17 gånger i texten.

1994 års valmanifest kom dock att präglas av att man för ovanlighetens skull är i opposition, vilket föranleder en mycket mer ideologisk hållning. Dock slås man av att utvecklingen av definieringarna av svenskhet som började i 1985 års manifest, nu på allvar tagit fart. Valmanifestets syfte ter sig först och främst vara att dels konstatera att socialdemokratin värderingar är grunden på vilken staten Sverige är byggd:

”Vårt land har byggts upp med ansvar, solidaritet och framtidstro”

Dels att den borgerliga regeringens således osvenska politik orsakat ett samhälle i kris:

”Vi vill att Sverige åter blir ett land med utrymme för både rättvisa och omtanke, där vi alla bidrar efter förmåga - i stället för att vara ett land där klyftorna och orättvisorna ökar.”

”Vårt program är därför en inbjudan till alla - löntagare och, företagare,... unga .och gamla, svenskar och invandrare -- att medverka till att bygga morgondagens Sverige med arbete, rättvisa och framtidstro som grund.”

Sverige talas alltså nu om nästan enbart som en social gemenskap, ett samhälle i vilken alla är delaktiga, även om man stundtals även använder Sverige som en oberoende aktör i utrikespolitiken, bärande på vissa värderingar. Överlag ser man att man talar mycket mer om Sverige, svensk, vårt land, svenska folket, och i synnerhet anstränger man sig för att närmast stigmatisera svenska folket och det man menar är svenska värderingar, något som kan bero på den ekonomiska krisen och dess inverkan på folks utsatthet:

”Svenska folket betalar ett högt pris för den politiska krisen”

”Sverige står på randen till ett nytt, skrämmande samhälle där massarbetslösheten permanentas och klyftorna mellan människor ökar ytterligare.”

Sammantaget används de identitetsladdade begreppen 46 gånger i texten.

I det senaste materialet, valmanifestet från 2006, är S tillbaka vid regeringsinnehavet och det ligger således inte i intresse för dem att stigmatisera svenska folket eller dess värderingar, utan istället måla upp en bild över hur framgångsrikt Sverige har blivit. Därför nämns genomgående Sverige i termer av;

”Det går bra för Sverige”

”Sverige - en förebild i den gröna omställningen ”

”Vårt land är världsledande på många områden. Genom att gå före kan vi både ta vårt ansvar för att skapa en tryggare värld och ligga långt framme i den globala konkurrensen”

”Svensk demensforskning har en tätposition”

Samtidigt använder man Sverige allt mer som ett slagord, det används i avsnittsrubrikerna i större utsträckning;

”Sverige ska vara världens bästa land att växa upp i”

Andra viktiga värdeladdade ord som används i anknytning till Sverige är modernisering och utveckling, ord som vi tidigare sett är viktiga för svensk identitet. På liknande sätt görs försök till att definiera vad ”svensk” innebär på olika områden:

”Målet är full sysselsättning – något annat mål kan svensk arbetarrörelse aldrig ha”

”Vi slår vakt om den svenska arbetsmarknadsmodellen med starka, självständiga parter med kraft att teckna heltäckande kollektivavtal.”

”Sveriges roll i världen som en ledande pådrivare för utveckling och fred ska stärkas ytterligare”

Med andra ord så är man noga med att måla ut Sverige som ett moraliskt och jämställt land som värnar om välfärden och är solidariskt med omvärlden, något som också verkar i legitimerande syfte. Sammanlagt används identitetsladdade begrepp 47 gånger i 2006 års valmanifest.

4.2.2 Svenskhet för Moderaterna

I motsats till Socialdemokraterna har Moderaterna nästan genomgående haft förutsättningen den att vara i opposition och därför ständigt vara i behov av att ifrågasätta makthavarnas handlingar och värderingar. I och med detta har alltså Moderaterna behövt forma sitt identitetsskapande på andra värderingar än maktens och dessutom ständigt visa att man är regeringsdugligt och således kunna hantera ett maktövertagande med alla de värderingar som ligger i maktinnehavandet.

1976 års moderata valmanifest känns vid första anblicken att vara mer av en deklARATION över rättigheter och en skolbok i nationalekonomi än ett politiskt manifest. Genomgående lyfter man fram ställningstaganden i stil med ”familjen är grundstenen i samhällsbyggandet”, eller ”Inflation motverkas med lågskattepolitik”. I huvudsak är det sparsamt med ideologi, men man talar ändå om vårt samhälle/land som något med inneboende värderingar. Dessa blir dock förståeliga först då de används motsatsvis gentemot socialdemokratien och dess värderingar och ideologi:

”Vi moderater vänder oss med skärpa mot socialdemokraternas allt tydligare socialistiska politik, mot den tilltagande maktkoncentrationen och byråkratiseringen av vårt samhälle.”

”Och mot LOs förslag att genom centrala fackföreningsfonder ta över ägandet av våra företag.”

Vårt samhälle (d.v.s. det svenska) förstås här alltså som något icke-socialistiskt, decentraliserat och obyråkratiskt och våra (svenska) företag som privatägda. Man vill tydligt markera att man vill värna om det som är vårt- det svenska – gentemot det osvenska, socialdemokratiska eller socialistiska.

Sammanlagt används identitetsladdade begrepp 10 gånger.

I 1985 års valmanifest syns få förändringar gentemot 1976 års. I huvudsak fortsätter man använda termer som ”vårt samhälle” som identitetsladdat uttryck, dock nu tillsammans med ideologiskt laddade ord såsom ”öppna” ”oberoende” ”frihet”, vilket kan tolkas som anspråk på att definiera dessa värden som ”svenska”. Dock använder man dem sparsamt och Sverige nämns mycket sällan som annat än geografiskt område eller byråkratiskt system. I övrigt fokuseras liksom det förra manifestet i huvudsak på sakfrågor och verklighetsbeskrivningar. Identitetsladdade begrepp nämns här 11 gånger.

Fram till 1994 märks dock en relativt stor förändring i retoriken. I 1994 års valmanifest fullkomligt exploderar användandet av Sverige och svenskhet, dock mest i form av Sverige som aktör i utrikespolitiken. Förklaringen till detta kan ligga i att M nu är i regeringsställning och således söker legitimera sitt maktinnehav genom att tala om Sverige som ett framgångsrikt land och som ett betydelsefullt land internationellt. Man vill också måla upp sin bild av vad Sverige är, man söker differentiera sig;

”Att fullfölja återupprättandet av Sverige som en företagar- och tillväxtnation”

”Vi är på väg mot Europas bästa skola.”

”Sverige satsar på framtiden på bred front”

Vi ser också att man proklamerar sina modernistiska ambitioner:

”Svenska flickor och pojkar skall bli världsbäst på informationsteknologi”

”Moderata Samlingspartiet är framtidspartiet framför andra i svensk politik”

Överlag märks det att M fokuserar mycket på den stundande EU-debatten och i mindre utsträckning på inhemska frågor, något som framgår i att användandet av Sverige sker främst i EU delen av manifestet. Dock ligger hela tiden betoningen på legitimerandet av M som en moderniseringskraft, ett parti som ska visa omvärlden hur starkt Sverige är, utan att egentligen lägga någon värdering i vad Sverige innebär:

”Endast de partier som står starka i Europafrågan kan ge Sverige styrka och inflytande i Europasamarbetet. Vi har visat att Sverige med moderater i ledningen kan stå starkt i det europeiska samarbetet”

Sammantaget används identitetsladdade uttryck 45 gånger i texten.

2006 var första valet då Allians för Sverige gjorde sitt första val och därtill lade ett gemensamt valmanifest på ett tjugotal sidor (antagligen ett svenskt rekord). Detta mastodontverk skulle sammanfatta alla fyra borgerliga partiers föreslagna politik (samt därtill retorik) vilket innebär att även Centerpartiets valmanifest 2006 räknas in här. Inledningsvis, utan att ens läsa manifestet, står klart att namnet ”Allians för Sverige” tydligt gör anspråk på nationell identitet. Detta är alltså en allians för det svenska folket, utan definition av vad det svenska folket omfattar. I manifestet står Sverige och svenskhet ofta i fokus, i synnerhet på områden som man själva definierar som svenska:

”För att värna om de statliga tjänstemännens professionalitet och den unika svenska modellen, med självständiga myndigheter, reformeras utnämningpolitiken”

”Sverige ska upprätthålla sitt välstånd”

Välfärdsamhället blir nu också en borgerlig ”svenskhet” och man talar gärna öppet om Sverige som jämställt och hur detta kan användas i gott syfte;

”Sverige framställs ofta som ett jämställt land, och jämfört med andra länder har möjligheterna för svenska kvinnor blivit bättre”

Samtidigt ser vi också hur man först nu på allvar börjar prata om svenskhet som inkluderande;

”Sverige ska vara ett öppet samhälle, där olikheter och mångfald bejakas”

”Ett Sverige för alla”

Detta innebär alltså i första hand öppenhet gentemot invandrarna, men kan kanske ses som ett tecken på en förändrad syn på svensk identitet i globaliseringens tidevarv. Men alliansen går även i gamla fotspår och talar gärna om delar av sin egen politik som i grunden ”svenska”;

”Fristående skolor är en självklar del av det svenska skolväsendet”

Viktigt att påminna om är dock manifestets oerhörda storlek, vilket också innebär att även om Sverige används som begrepp hela 61 gånger, är man ytterst sparsam med att lägga in specifika värderingar i det. I de absolut flesta fallen används Sverige enbart som stat eller system, även om Sverige också i stor utsträckning används som social gemenskap och samhälle. Sammanlagt används detta och liknande identitetsladdade uttryck 98 gånger i manifestet.

4.2.3 Centerpartiets svenskhet

Centern var länge det dominerande borgerliga partiet, även om dess ideologiska tankegångar ofta föll mer åt vänster än åt höger. Liksom föregångaren Bondeförbundet, har Centerns politik kommit att handla mycket om specifika sakfrågor såsom miljö, jordbruk, näringsliv och decentralisering, något som kanske inte omedelbart leder till opposition mot något annat parti. Centerns huvudsakliga identitetsskapande har därför inte kommit att handla så mycket om att definiera svenskhet i motstånd mot något utan att säkerställa att partiets kärnvärden omsluts i alla versioner av svenskhet.

Inledningsvis kan konstateras att C på grund av sina förutsättningar således talar minst om svenskt identitetsbyggande i sin retorik. I 1976 års valmanifest ser vi dock en viss antydning till att försöka rama in kärnvärden såsom jämställdhet, välfärd och decentralisering som grundläggande i samhället och därmed "svenska". Viktigt är dock att påpeka att man inte använder begreppet Sverige när man syftar på medborgarna eller nationen, utan istället använder man "vårt samhälle" el. "vårt land" för att beteckna den nationella gemenskapen:

"Kristen livsåskådning och humanism representerar en uppfattning om människovärdet som utgör en omistlig tillgång för vårt samhälle"

Vi ser alltså hur kristna värden och humanism försöks passas in i svenskheten, men man försöker också få in sina egna kärnvärden:

"För den överskådliga framtiden måste vårt land i stort sett kunna klara sin egen livsmedelsförsörjning"

Ett starkt jordbruk ges alltså en stark betydelse för Sverige och svenskheten. Dock präglas det mesta av innehållet även här av saklighet och i viss mån av ideologiska ställningstaganden, men ytterst lite om andra värden. Identitetsladdade begrepp nämns 11 gånger i texten.

I 1985 års valmanifest återkommer visserligen olika definitioner av "vårt samhälle", men nu gör för första gången "vårt välfärdssamhälle" entré, något som visar att man tagit ett steg närmare den socialdemokratiska definitionen. "Vårt land" används nu också i skyddande syfte, d.v.s. något som måste försvaras och bevaras mot faror som exempelvis kemikalier och i utrikespolitiken. Användningen av "svensk" sker faktiskt uteslutande inom området miljö och energi, där svenskhet alltså ges extra stor betydelse. Sverige som begrepp används dock mer sparsamt, men nu även som beteckning på ett överdådigt skattesystem. I övrigt är även detta manifest präglad av sakfrågor och ideologiska ställningstaganden. Identitetsladdade begrepp nämns 9 gånger.

1994 års centerpartistiska valmanifest skrevs dock med helt annorlunda förutsättningar än de två tidigare. 1994 sitter C i regeringsställning, men är långtifrån det dominerande partiet vare sig i den svenska politiken eller i regeringskoalitionen. C har i detta läge alltså både behov av att dels söka legitimeras sitt styre, men också att driva på sina specifika kärnfrågor såsom viktiga "svenska" värderingar, i synnerhet miljö- och energifrågor;

"Investeringsplan för Miljö-Sverige"

”Arbetet med att omforma Sverige från ett exploaterings- och förbrukarsamhälle till ett kretsloppsanpassat samhälle har påbörjats under centerns ledning”

”Om folkomröstningen leder till medlemskap skall Sverige driva på i miljöfrågorna, förbättra regionalpolitiken”

Valmanifestet skrivs dessutom i en ekonomisk kris, vilket ges stort utrymme i manifestet, men också den stundande EU-folkomröstning, vari C länge var pessimistiska men till sist stödde ja-sidan. Osäkerheten kring EU-frågan märks tydligt i partiets användande av Sverige i just denna fråga. Man använder Sverige som en oberoende gemenskap med en egen identitet och egna värderingar skilda ifrån det europeiska. Därför är man noga med att villkora ett ev. svenskt medlemskap;

”Om svenska folket beslutar om medlemskap skall vi säkerställa att Sverige kan behålla sin alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig, att Sverige inte ingår i ett gemensamt försvar samt att Sverige kan stå utanför en gemensam valuta.”

Med andra ord ser vi hur C är noga med att använda Sverige i förhållande till vad som inte är Sverige d.v.s. EU – något nytt och ännu osvenskt. Sverige ses i första hand som en oberoende motpart till EU och att medlemskapet enbart är en mellanstatlig relation dem emellan vilket avsnittsrubriken anger; *”Sverige och EU”*. Men man koncentrerar sig också på hemmaplanen och att befästa välfärdssamhället som det mest grundläggande svenska, men även att ”vi” (i betydelsen alla svenskar) har grundläggande värderingar som ligger till grund för detta samhälle:

”Det svenska välfärdssystemet måste förnyas”

”Vi har alla ett ansvar för att stärka värderingarna om humanitet, människovärde och tolerans”

Dessa värden är alltså ”våra”, d.v.s. ”svenska”. Men även om man är tydlig med begreppsanvändandet används de identitetsladdade begreppen sparsamt i manifestet, närmare bestämt 19 gånger.

Som nämnts tidigare ingår Centerpartiets valretorik i valet 2006 i ”Allians för Sveriges” valmanifest 2006.

4.2.4 Svenskhet enligt Sverigedemokraterna

En första reflektion kan göras redan i partinamnet som anspelar både på svensk nationalism och på demokratiska värden. Vi ser alltså tydligt vilka värden som partiet omfamnar. I deras valmanifest från 2006 märker vi också att användningen av Sverige och svenskhet som begrepp ges en mycket mer betonad betydelse än hos övriga partier. Framförallt används ”svensk” som en klar definition som skiljer sig från allt icke-svenskt.

Mest påtagligt är dock deras ambition att ringa in det ”genuint svenska” såsom välfärdssamhället, trygghet och det ”vanliga” (en slags lagom-mentalitet). Dessa värden återskapas i det svenska samhället som ofta benämns såsom ”fosterlandet” eller ”folkhemmet”. Sd är dock tydliga med att poängtera att dessa värden hotas

av det man kallar "makteliten" el. "samhällseliten" som lämnat dessa värden och istället för in främmande "osvenska" element in i det svenska samhället:

"Trots många brister var det svenska folkhemmet länge ett samhälle präglad av framtidstro, trygghet och gemenskap. Denna tid är dock förbi och Sverige har blivit ett kallare land att leva i. Samhällseliten har fjärrmat sig allt längre från oss medborgare."

Observera att man talar om "oss medborgare", ett klassiskt retoriskt knep för att skapa *ethos* (Håkansson, 1999, s. 49) men här är det också tydligt att man syftar till att visa distinktion, ett "vi" och ett "dom". I sammanhanget framgår att "vi" är det vanliga hederliga svenska och "dom" är makteliten, översittarna, de identitetslösa och osvenska. Vi-känslan förstärks av att man verkligen talar om sig själva som de genuint svenska:

"Sverigedemokraterna är ett parti för och av vanliga svenskar"

"... Stärka den svenska kulturen och identiteten."

"att låta Sverige förbli Sverige"

Dessutom använder man gärna svenskhet som något allmänt utsatt, hotat av samhällseliten, stundtals liknande en stigmatisering av det "svenska":

"De svenska seniorerna är en grupp vars villkor stadigt har försämrats"

"Den svenska vården lider i dag av stora ekonomiska och strukturella problem"

"De flesta svenskar är nöjda med den hårt kämpande personalens insatser."

Dock används inte bara makteliten som ett hot utan även mångkulturalismen, d.v.s. det icke-svenska, som ett allvarligt hot:

"Mångkulturen och den bristande respekten för det svenska kulturarvet har underminerat den svenska identiteten och sammanhållningen i vårt samhälle"

"Den mångkulturella samhällsordningen är i dag ett allvarligt hot mot den inre sammanhållning och stabilitet som utgör grunden för hela den solidariska svenska välfärdsmodellen"

Intressant är återigen att man talar om ett svenskt kulturarv och en svensk identitet utan att vidare definiera vad det består av. Dessa saker anses därmed så allmänt vedertagna att de inte behövs uttalas. Man är också mån om att prata om gemenskap och hur denna hotas av allt "osvenskt".

Vad beträffar ideologi, talas detta om enbart såsom något "osvenskt" något som hotar det svenska och därmed den svenska gemenskapen:

"... får vi i samtliga fall politiker som på grund av ideologiska skygglappar och bristande verklighetsförankring saknar de rätta verktygen för att komma till rätta med landets problem."

Återigen talas om ett "vi" såsom offer för makteliten. Avslutningsvis bör också uppmärksammas att man genomgående talar om ett exkluderande "vi" i vilket vissa grupper ingår, men andra inte. Identitetsladdade ord används 44 gånger genom manifestet.

4.3 Att se svenskheten i sin samtid - Diskussion

Med allt detta klart för oss kanske vi till sist bör ställa oss den ursprungliga frågan igen: Vad är svenskhet egentligen? Vi har sett att de fyra undersökta politiska partierna under de senaste 30 åren har haft delade meningar om detta, men det tycks i högsta grad som om vissa begrepp och kärnvärderingar ständigt återkommer oavsett var på vänster-högerskalan man befinner sig. Välfärdssamhället, arbetsmarknadsmodellen, jämställdheten, miljötänkandet, solidariteten och moderniteten är, oavsett vilken politisk färg man har, det genuint svenska. Är det kanske rent av så att vi idag verkligen kan tala om EN svensk identitet formad efter dessa värderingar måhända? Frågan kittlar, i synnerhet när man både läser Dauns slutsatser och Amsenius' argumentation. Men detta är en kontroversiell slutsats, något som jag ämnar belysa under det kommande avsnittet.

De mest grundläggande slutsatserna man kan dra utifrån analysen av valmanifesten, är att partierna gått från att tala ytterst sparsamt om Sverige och svenskhet i de tidigaste materialen, till att rent av använda Sverige och svenskt som slagord i de senaste materialen. Hela denna utveckling åskådliggörs tydligt i figur 1. Även om det är ett tydligt faktum att svenskhet används i betydligt större omfattning på senare tid, måste också påpekas att valmanifesten också genomgått en förändring då de i största utsträckning blivit betydligt större och mer omfattande på senare år, vilket åskådliggörs i figur 2. Detta har inneburit att även om man pratar mer om svenskhet, pratar man i huvudsak mer om allting numera, något som rent procentuellt har inneburit att man 2006 pratade relativt mindre om svenskhet än 1994 (se figur 3). Dessa kvantitativa resultat är dock inte föremål på vilka man bör stirra sig blind på, utan snarare se dem som bilder av utvecklingen av valretorik överlag. Det som dock är av intresse för analysen i dessa resultat är dock faktumet att användandet av svenskhet steg mycket kraftigt mellan 1985 och 1994. Detta resultat kan kanske förklaras på flera sätt; förutsättningarna både inom landet och ute i världen hade förändrats radikalt under den mellanliggande perioden; kalla krigets slut, flyktingströmmarna från Balkan, den svenska ekonomiska krisen, regeringsskiftet 1991, EU-debatten, nya politiska ledare och Ny Demokrati. Vår omvärld hade med andra ord förändrats i grunden. Det fanns inte längre ett ideologiskt världskrig att förhålla sig neutralt gentemot, det fanns inte heller ett givet ”svenskt samhälle” eller en given ”svensk välfärdsstat” som kunde hålla alla människor i arbete under den ekonomiska kris som rådde. Missnöjet bland väljarna var rejält stort; närmare bestämt 6,7 % stort² och hette Ny Demokrati, ett parti skapat sporadiskt inför valet 1991 utan tydliga rötter i nationalistiska partiorganisationer. Detta faktum leder oss till att förstå hur ekonomiska kriser inte bara får inverkan på hur vardagslivet förändras, utan också på hur förtroendet för makthavarna förändras. 1994 rådde alltså en hög arbetslöshet och väljarna var i högsta grad osäkra både på sig själva och på sin

² http://sv.wikipedia.org/wiki/Riksdagsvalet_i_Sverige_1991

omvärld. I det föregående valet hade väljarna tydligt uttryckt sitt missnöje med den sittande regeringen genom att både välja bort dem och dessutom rösta in NyD i riksdagen. Den borgerliga regeringen satt inför valet 1994 därför i en svår sits där den ekonomiska krisen begränsat regeringens handlingsutrymme och därtill fått väljarna till att minska sitt förtroende för att makthavarna kan bära upp en välfärdsstat.

I detta läge kan jag se att Castells resonemang runt globaliseringens inverkan på legitimerande identitet kan tänkas förklara varför användningen av svenskhet just ökade så oerhört inför valet 1994. Enligt Castells skulle detta vara ett uttryck för hur makthavarna sökte förändra, utveckla och betona sin legitimerande identitet för att inte förlora sin ställning i civilsamhället. Inte bara regeringspartierna sökte tydliggöra sin legitimerande identitet, även S visade tydligt i sitt valmanifest att man stod för de svenska värderingarna och stundtals även att man själva ”byggde” dessa värden. Samtidigt ser vi också lika tydligt att de försök som gjordes i att utveckla den ”nya” svenskheten under denna period också resulterade i en begynnande polarisering av svenskheten, stärkt av det man upplevde som makthavarnas misslyckande med att upprätthålla de svenska värderingarna som dem själva byggt upp (med visst undantag för M som överlag talade om andra värderingar fram till 2006). Ny Demokrati var ett tidigt exempel på missnöjesyttringar, men de saknade i första hand den identitetsgrundade bakgrunden för att kunna befästa sig själva i civilsamhället. Det var kanske endast genom sakpolitiken de blev kända, något som i sig inte formade ett identitetsmotstånd till makthavarna. För Castells skulle dock snarare Sd:s framgångar kunna ses som exempel på ett partis formande av en klar ”motståndsidentitet”. I deras manifest från 2006 kryllar av vad man enligt Castells skulle kunna se som klassisk ”motståndretorik”; man uttalar sig själva som de ”vanliga” svenskarna och de sanna kämparna för de svenska värdena, samtidigt som man stigmatiserar sig själva och sina kärnvärden som man anser vara i förtryck av makteliten. Dessutom är dem noga med att måla ut ett ”vi mot dom”, och bygger upp en tydligt exkluderande identitetskonstruktion med klassiskt konservativa antimodernistiska värden såsom kärnfamiljen och religionen. Allt detta är tydliga definitioner på vad Castells benämner som ”motståndsidentitet”.

Problemet i resonemanget är dock att Sd:s framgångar är av senare år, d.v.s. efter 90-talskrisen. Tidigare forskning har också visat att främlingsfientliga strömningar är som störst under ekonomiska kriser (Petersson, 2007, s.17) Finns det då alls utrymme för en motståndsidentitet under tider av god ekonomi och då de stora politiska partierna talar i mindre utsträckning om identitet? Vi ska komma ihåg att även om den relativa användningen av svenskhet i valretoriken gick ned mellan 1994-2006 i undersökningen, har den absoluta nominella siffran stigit rejält mellan åren, i synnerhet hos alliansen. Dessutom ökade kvalitén av användningen, vilket innebar att Sverige mer eller mindre användes som slagord och t.o.m. användes i partinamn el. ”alliansnamn”. Dessutom kom vi inför valet 2006 att möta två väldigt närliggande uppfattningar av svenskhet, där i stort sett samma värderingar delades mellan blocken, om än i olika utsträckning. Detta har lett till en slags ”universalidentitet” bland de stora politiska partierna, något som inte alls framgick lika tydligt mellan 1976-1994. Då rådde ganska stora

ideologiska skiljelinjer mellan vad som var etablerad svenskhet och vad som inte var det. Denna nyuppkomna situation av politisk identitetskonsensus leder, enligt Castells, till att man i civilsamhället får ett klart enhetligt dominerande normsystem. Detta leder sålunda till att man också kan skapa en klar och enhetlig motståndsideitet, vars värderingar och normer nu har blivit ett tydligt alternativ som särskiljer sig från de dominerande sociala normerna. I detta frodas således motståndsideiteten så länge det finns en tydlig aktör som kan värna den och forma den; i Sveriges fall – Sd. Enligt Necovska borde därför också dess stöd vara störst i olika socialt utsatta grupper som inte bebor flödesrummet, d.v.s. periferin eller landsbygden. Dessutom har tidigare forskning visat att antimodernistiska strömningar traditionellt är som starkast på landsbygden (Se ex. Heywood (2007) om Nazismen). Tittar vi så på SOM-undersökningarna på senare år märker vi också mycket riktigt att så är fallet; den mest genomsnittlige Sverigedemokraten är en ung man, lågutbildad, arbetslös, av arbetarklass, ifrån landsbygden (Holmberg s.161). Det är med förutsättningar som dessa som motståndsideiteten befästs i civilsamhället. För en ung lågutbildad arbetslös man i en mindre tätort, kan utsatthet mycket väl spela en viktig roll i hur man uppfattar sig själv och sin identitet. För denne kan därför talet om Sverige som ett modernt välfärdssamhälle, ett föregångsland och rent av världens bästa land, kännas väldigt tomt och men kanske främst illegitimt. Många Sverigedemokrater känner antagligen inte igen sig i den beskrivning av svenskhet som görs av de etablerade partierna, tvärtom skapar detta kanske mer en känsla av utsatthet, av att vara bortglömd och marginaliserad. Däri har Sd genom sitt *ethos* av att måla ut ”de vanliga svenskarna” och ”det svenska” som förtryckt och marginaliserat, funnit en retorik som tilltalar dessa väljare och får dem att ta till sig den Sverigedemokratiska svenska identiteten.

Motsatsvis torde vi också finna att stadsmänniskan, d.v.s. den som bebor flödesrummet, enligt Necovska borde vara mycket mer individualistisk i sitt identitetsskapande (Se ex. kap 2 om Simmel ovan). Även om resultaten inte är solklara så visar ändå tidigare undersökningar att storstadsbefolkningar verkar ta till sig mer allmänna, icke-kollektiva identiteter såsom världsmedborgare, Europé eller liknande, medan landsbygdsbefolkningar inte alls gör det i samma utsträckning utan hellre vänder sig inåt, till en mer kollektiv identitet (Taleny & Lund, 2008, s.11). Detta styrker givetvis idén om att det finns ett tydligt centrum-periferi förhållande i det moderna identitetsskapandet, även om detta kanske inte alltid har inverkan på röstningsbeteendet.

Dock är klart, anser jag, att man utifrån dessa resultat kan se ett tydligt samband mellan hur de tre största politiska partierna (och således de tre största politiska aktörerna) talar om svensk identitet och dess värden, och hur media definierar svenskhet. Således anser jag att man kan tala om en dominerande definition av begreppet ”svenskhet” som i grunden är en inkluderande identitet, med en moralisk värdegrund i jämställdhet, jämlikhet, solidaritet, rationalism, miljötänkande, modernism och självständighet. Denna identitet materialiseras i institutioner som välfärdsstaten, arbetsmarknadsmodellen, folkhemmet och föregångslandet. Även om man kan tala om en absolut konsensus runt dessa värderingar, skiljer sig dock den politiska grundsynen på vem som har legitimitet

att hävda sig vara de sanna bärarna av dessa värderingar, d.v.s. vilka som är de sanna svenskarna. Sd är här den politiska aktör som sticker ut genom att forma dessa värderingar till en exkluderande identitet till förmån för utsatta sociala grupper, i syfte att polarisera den svenska identiteten och skapa två till synes skilda alternativ. Häri målas upp en tydlig bild över hur dagens globaliserade samhälle ter sig, där människors strävan efter social samhörighet blir viktiga mål för den moderna politiken. En fortsatt utveckling av den svenska identiteten är därför att vänta.

5 Sammanfattning

Svensk identitet är och förblir ett hett ämne att diskutera. Enligt sociologiska och socialpsykologiska teorier tar sig identiteten olika uttryck, men grundläggande är att människan har ett medfött behov av att skapa sin identitet och att låta sin identitet formas efter andra sociala grupper; d.v.s. social identitet. Castells menade också att social identitet skapas av olika aktörer med inflytande, och koncentreras runt olika kärnvärderingar och institutioner såsom religion eller nation. Samtidigt menade han även att denna identitet förändras i takt med moderniseringen, den tekniska utvecklingen och kommunikationen. I det moderna samhället skapas nya normer och värderingar vilket leder till individualisering, d.v.s. att kollektiva sociala identiteter får mindre betydelse. Detta leder till att vissa, som hamnar utanför denna utveckling, skapar reaktionära identiteter som motsätter sig de nya moderna individuella identiteter som skapats. Samtidigt leder globaliseringen till en minskad statlig kontroll av den nationella ekonomin, vilket ökar missnöjet med makthavarna i civilsamhället. Makthavarna svarar därför med att återigen försöka skapa legitimitet genom att utveckla en gemensam identitet för nationen och den förda politiken; d.v.s. den legitimerande identiteten.

I detta finner vi att svenskheten nu befinner sig i en utsatt situation. De stora politiska partierna pratar betydligt mer om och mer utvecklat om svenskhet och svensk identitet nu än under 70- och 80-talet. Detta kan vara ett resultat av de ekonomiska och politiska förändringar som skett under 90 och 00-talet. Svenskheten definieras av dessa partier utifrån värden som välfärd, jämställdhet, modernism, miljötankande och solidaritet. Samtidigt är denna svenskhet inkluderande och modern. Detta kan alltså ses som en legitimerande identitet. I motsats till denna finner vi att Sverigedemokraterna definierar svenskhet som exkluderande och antimodernistiskt. Man vill återgå till gamla värden såsom familj och religion men framförallt trygghet och gammal svensk kultur. Även om man dock också definierar svenskhet såsom välfärd och solidaritet vänder man sig mot makthavarna och gör anspråk på att vara de ”vanliga svenskarna”. Detta är alltså en tydlig reaktionär motståndsidentitet och skulle kunna ses som ett resultat av globaliseringen, moderniseringen och de ekonomiska fluktuationerna i landet.

Vi kan alltså avslutningsvis konstatera att svenskhet har blivit viktigare såsom politiskt redskap, något som vi ser tydligt i retoriken i rikspolitiken idag. Av allt att döma så lär svenskhet också fortsatt vara en viktig källa till legitimitet för framtidens makthavare.

6 Referenser

6.1 Primärmaterial

Socialdemokratiska arbetarpartiet:

Uttalande. (1976)

Valmanifest. En inbjudan till alla väljare. (1985)

Socialdemokraternas valmanifest (1994)

Alla ska med. Socialdemokraternas valmanifest 2006-2010 (2006)

Moderata samlingspartiet:

Valmanifest 1976 (1976)

Valmanifest 1985: Framtid i frihet (1985)

Valmanifest 1994: Det bästa för Sverige (1994)

Fler i arbete – mer att dela på. Valmanifest 2006 Allians för Sverige (2006)

Centerpartiet:

Centerns Valprogram 1976 (1976)

Med centern för framtiden (1985)

På grön kvist (1994)

Fler i arbete – mer att dela på. Valmanifest 2006 Allians för Sverige (2006)

Sverigedemokraterna

Valmanifest 2006 (2006)

6.2 Litteratur

Amsenius, Beatrice. *Framställningar av svenskhet i media En diskursanalys av tidningsartiklar om invandring och integration.* Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete, C-uppsats, VT 2009.

Andersson, Bo. 1978. Asplund, Johan (red). 1978. ”Sociologiska teorier. Studier i sociologins historia.” Stockholm, Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Castells, Manuel (2000). Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur, band 2. Identitetens makt. Göteborg, Daidalos.

Daun, Åke. 1998. "Svensk mentalitet". Stockholm: Rabén Prisma, 1998.

Durkheim, Emile. 1997. "The Division of Labor in Society". New York, The Free Press, 1997.

Holmberg, Sören. 2007. "Sverigedemokrater – Vilka är dom och vad vill dom?" s.159-167 i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red). 2007. "SOM-rapport nr 41: Det nya Sverige". Göteborg: SOM-institutet, Univ.

Håkansson, Nicklas. 1999. "Valretorik. Om politiskt språk i partipropaganda". Kungälv, Livrena Grafiska AB, 1999.

Lödén, Hans. "Jag är på papperet svensk, men-" : kritiska händelser, identitet och politiskt engagemang hos gymnasister i Sverige Karlstad : Institutionen för samhällsvetenskap, Avd. för statsvetenskap, Karlstads universitet, 2005 Serie Karlstad University studies, 2005:36

Necovska, Zaneta. *Kulturell globalisering och identitet* Lunds Universitet, Sociologiska institutionen, Magisteruppsats Vårterminen 2004

Parekh, Bhikhu. *A new politics of identity : political principles for an interdependent world*. Basingstoke Palgrave Macmillan, 2008

Petersson, Kajsa. *Fördomar Ett sätt för individen att stärka sin identitet* Uppsats, SOC 344, 41-60p, Vårterminen 2007

Skantze Mansnéus, Katarina. *Stora tänkares tankar om skapandet av identitet* Lunds Universitet, Sociologiska institutionen, C-Uppsats, HT-2003

Taleny, Adrian. Lund, Bjarke. "Regionbildningarna – I folkets tjänst?" Lunds Universitet, Statsvetenskapliga institutionen, B-uppsats, HT-2008

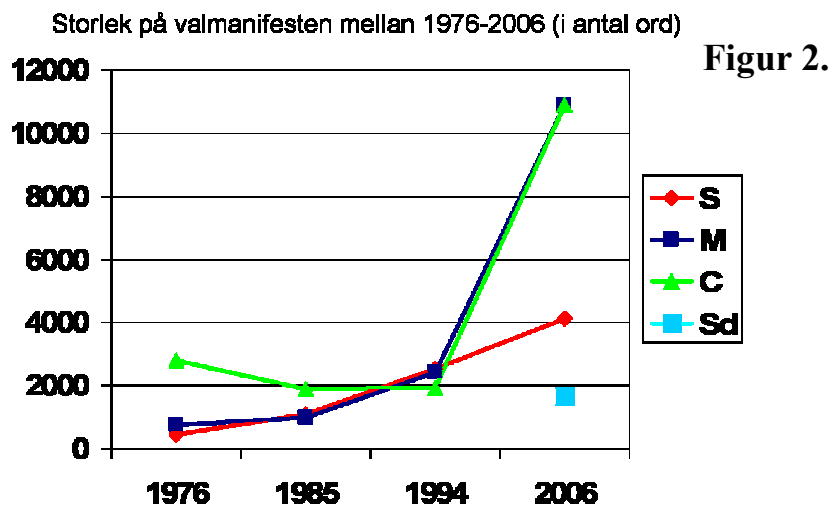
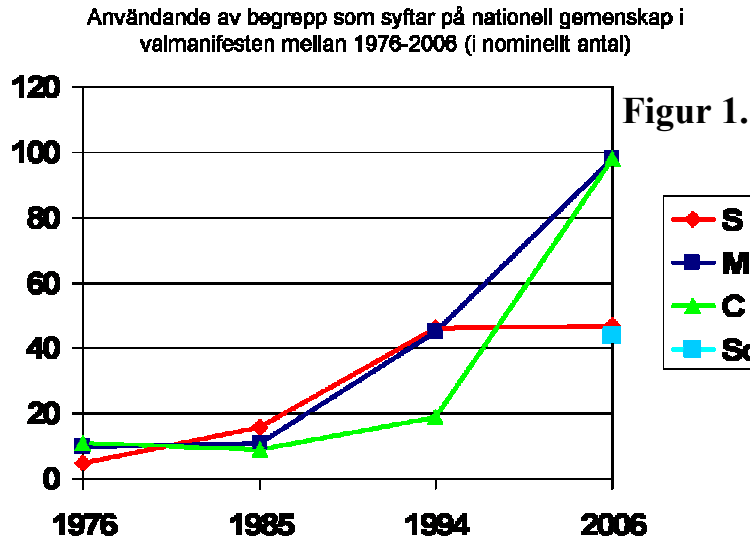
Bilaga 1: Identitetsladdade ord

Förteckning

- Sverige
- Svensk
- Svenskhet
- Svenskar
- Vi*
- Vår*
- Oss*
- Samhället
- Nationen
- Folket
- Alla

* I beteckningen vi svenskar, ej såsom vi i vårt parti.

Figurer

Figur 3.

